

Beszélgetés Szelényi Ivánnal

Szelényi Iván a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem külkereskedelmi szakán, 1960-ban szerezte közgazdász diplomáját. Ezt követően a Központi Statisztikai Hivatalban kezdett dolgozni. 1964-ben Berkeleyben, a Kalifornia Egyetemen folytatta tanulmányait egy éven át, később a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutató Csoportjának vezetőjeként a településszociológiai kutatásokat irányította. A többnyire *Konrád Györggyel* együtt végzett kutatások tudományos eredményei hamarosan kiváltották a korabeli politikai vezetés rosszállását, majd egyik, ugyancsak Konrád Györggyel közösen írt tanulmányuk külföldre juttatása miatt 1975-ben el kellett hagynia az országot.

Néhány év ausztráliai tartózkodás és sikeres egyetemi tanítás után átkerült az Egyesült Államokba, ahol több egyetemen foglalkozott szociológiai oktatással, míg 1999-ben a Yale egyetem tanszékvezető egyetemi tanára lett. A rendszerváltást követően, ha nem is véglegesen, de visszatért Magyarországra, ahol megfelelően elismerték munkásságát. Jelenleg is évente néhány hónapot itthon tölt, és részt vesz a magyar tudományos életben.

Úgy tudom igen nehéz évben, 1956-ban került az egyetemre. Milyenek voltak ezek az évek, és hol volt az első munkahelye?

Budapesten, 1938-ban születtem, és 1956-ban, az érettségít követően, az orvosi egyetemre jelentkeztem, de a biológiai felvételem nem sikerült. Az akkori szokásoknak megfelelően a jelentkezési lapomat átírányították egy másik, esetemben a közgazdasági egyetemre, ahol felvételt nyertem a külkereskedelmi szakra. Van néhány jó emlékem az egyetemről, különösen a gazdaságtörténetet oktatók nyújtottak jó teljesítményt (például *Pach Zsigmond Pál*, *Berend Iván* vagy az elméleti történetet tanító *Mátyás Antal*), ott értettem meg – úgy általában – a tudomány jelentőségét. A statisztikai tanszéken oktatók is figyelemre méltók voltak (például *Köves Pál*), azt hiszem, amit a statisz-

tika alapjairól tudni kellett, azt ott meg lehetett tanulni. Ezen kívül az egyetemen hallottak nem hagytak bennem mély nyomot. Annak ellenére, hogy 1960-ban vörös diplomával végeztem, az egyetem nem segített az elhelyezkedésben. Ennek oka nyilvánvalóan az volt, hogy teljesen passzív voltam az ott zajló mozgalmi életben, nem vettem részt az akkor szokásos politikai és egyéb megmozdulásokban. Így azután – főleg nyelvtudásomnak köszönhetően – ismeretség révén a KSH Külkereskedelmi osztályára kerültem. Az ottani rutin munka nem nagyon ragadott meg, viszont sokat jártam a KSH könyvtárába, többször fordítottam cikkeket, valamint külföldi könyv- és folyóiratcikk-ismertetéseket is írtam, melyeket a *Statisztikai Szemle* közölt. Egy idő után az egyik könyvtáros megkérdezte, hogy lenne-e kedvem átmenni hozzájuk. Azt kell, hogy

mondjam, imádtam a könyvtárat, a légkörét, a hangulatát, így az akkori igazgatóval, *Dányi Dezsővel* történt megbeszélés után ott folytattam pályafutásomat. Dányi Dezső széles látóköri, művelt és nagy tudású ember volt, könyvnyű volt egymást megértenünk. A könyvtárban én voltam a külföldi folyóiratok őre. Mintegy 800 külföldi folyóirat érkezett hozzám, melyeknek a tartalomjegyzékét magyar nyelvre kellett fordítani. Az orosz nyelvtudásom révén megértettem a cseh, a szlovák és a lengyel nyelveket, az olasz és francia nyelvtudásom segítségével pedig a román nyelvet. A folyóiratok áttekintésével és a fordítások alapján nagy rálátásom lett a világra, úgyhogy nagyon élveztem ezt a munkát, lényegében ekkor képeztem magam szociológussá, mert felfedeztem egy olyan területet, mely leginkább érdekelt. Az első szociológiai témájú cikkem 1962-ben jelent meg a *Demográfia* c. folyóiratban „A szabadidő vizsgálata a polgári szociológiában” címmel.

Az 1960-as évek első felében nagy pezsgés indult meg ebben a szakmában, ha szólna erről a korszakról, valamint azokról az emberekről, akikkel ebben az érdekes korszakban kapcsolatba került.

A könyvtári munkám segítségével valóban módomban állt megismerni a szociológia legfontosabb újdonságait, így egy kis lépéssel mindig a hazai szociológiai kutatások előtt jártam. Kapcsolatban voltam *Ferge Zsuzsával*, aki akkoriban kezdte el a rétegződés vizsgálatait, valamint *Cseh-Szombathy Lászlóval*, aki az öngyilkosság témakörében végzett kutatásokat. *Andorka Rudolf* tulajdonképpen az én ajánlásomra került a Hivatalba, pontosan a Hivatal könyvtárába. A KSH-ban bőven volt fordítási munka, és jól jött, hogy a börtönből akkoriban szabadult *Andorka Rudolfot*, aki több nyelven beszélt és írt, be tudtuk vonni ebbe.

Később javasoltam a könyvtári kollégáknak, hogy főállásban alkalmazzák. Végül is így történt, de csak rövid ideig dolgozott a könyvtárban, mert miután *Szabady Egon*, a KSH akkori vezetőinek egyike felismerte tehetségét, áthelyezte a KSH-ba, aki ott folytatta pályafutását. *Bibó Istvánt* is jól ismertem. Mindketten sokat olvastuk a külföldi szakirodalmat, és ő mint a Könyvtár beszerzésért felelős munkatársa többször kérte ki véleményemet arról, hogy milyen külföldi szakirodalmat, könyveket szerezzenek be. Sokszor egy szobában dolgozva, módunk volt napokig beszélgetni. Például a későbbi *Konrád Györggyel* írt könyvünknek „Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz” alapeszméje is *Bibó Istvántól* származik. Egyszer egy beszélgetés során kifejtette, hogy a rendszer egyik alaphazugságának tartja, hogy a proletariátus, a munkásság van hatalmon, sokkal inkább igaz – fejtegette –, hogy az értelmiség került hatalomra. Ez a kijelentés akkor elgondolkoztatott és későbbi szociológiai kutatásaim során sok bizonyítékot találtam *Bibó István* e gondolatának az alátámasztására. Egyébként *Bibó Istvánban* egy nagyszerű, közvetlen, munkatársai által megbecsült embert ismertem meg, ma is hálát adhatok a sorsnak, hogy – rövid ideig bár –, de együtt dolgozhattam vele.

Viszonylag rövid ideig tartott a KSH-s karrierje, hogy került el a KSH-ból?

Ebben szerepe volt *Hegedűs Andrásnak* a volt miniszterelnöknek (1955–1956), akít – 1962 körül rövid ideig – a KSH elnökhelyettesének neveztek ki. Úgy érzékelem, hogy az utókor kissé méltatlanul bánik a volt miniszterelnökkel, nem értékeli kellőképpen azt az eszmei fordulatot, amely *Hegedűst*, a pártapparátusbelit, kora egyik legjobb rendszerkritikus társadalomtudósává tette, hogy az emberi viselkedéséről ne is beszéljünk, ami egészen

más volt, mint egy pártemberé vagy hivatalnoké. Míg *Péter Györgyre*, a KSH akkori elnökére mint igen távolságtartó, rideg, autoriter emberre, addig Hegedűsre – akitől a Hivatalba kerülésekor nagyon tartottak – közvetlen, a hivatali ebédlőben sorát kiváró, a kollégákkal közvetlen kapcsolatot teremtő személyiségre emlékszem. Ebben az időben sokat dolgoztam együtt *Nemes Ferenc*cel, aki közvetlen kapcsolatban volt Hegedűs Andrásal. Hegedűst rövidesen megbízták az Akadémia Szociológiai Kutatócsoportjának vezetésével, és távozásakor több KSH-s kollégát magával vitt, így engem is meghívott, először csak fél, majd teljes állásban, sőt egy idő után én lettem a Kutatócsoport titkára. Különösen 1969 után kerültem Hegedűs Andrásal szorosabb kapcsolatba, amikor az 1968-as csehszlovákiai bevonulással szembeni bátor kiállásáért végképp száműzték a kommunista nomenklatúrából. Hegedűs András mint szociológus nagyon sok olyan témát kezdeményezett, mely korának aktuális kérdéseit feszegette, például ezek közé tartozott a társadalmi rétegződés, a mobilitás témaköre.

Mi maradt meg a statisztikai hivatali évekből, későbbi pályafutása során mi hasznosult a statisztikából mint tudományból?

Amikor a szociológiai kutatócsoportba kerültem, némi iróniával engem „neveztek ki” a statisztikai módszertan felelősenek. Ezt erősítette, hogy egyetemi tankönyvet is írtam a szociológiai módszertanból, melyben szót kellett ejteni statisztikai módszertani kérdésekről is. Bár az egyetemen tanítottak matematikai-statisztikai módszertant és valamennyire én is megértettem ezeket a számítási módszereket, de azért kutatási pályafutásom során mindig szükségem volt statisztikai módszertani segítőkre, akik például a mintakiválasztási modellek kialakításában segédkeztek. Az 1960-as

években a számítógépes modellezés még gyerekcipőben járt, ezért máig sajnálom, hogy nem 10–15 évvel később, a komputeres korszak berobbanásakor végeztem el az egyetemet. Máig csodálom azokat a fiatal szakembereket, akik számítógéppel tudják végezni a matematikai-statisztikai módszertani megoldásokat. Amúgy én a statisztikát nagyra becsülöm, par excellence tudománynak tartom. Mikor a XVII. században az első demográfusok egyike megnézte a halálozási számokat és kételkedett annak tartalmában, és a korabeli anyakönyvekből ellenőrizte az adatok valóságtartalmát, nos ez tekinthető a modern társadalomtudomány születésének, mert elkezdtek ellenőrizni az adat keletkezésének körülményeit, az adat valóságtartalmát. A statisztika tehát nem spekulatív stúdium, hanem az adatokat kritikusan vizsgáló tudomány.

A szociológiai kutatócsoportba kerülve, melyek voltak a főbb kutatási területek, milyen témák érdekelték ezekben az években?

Az első empirikus kutatást Nemes Ferencel együtt végeztem a BUVÁTI (Budapesti Városépítő és Tervező Intézet), a későbbi VÁTI (Várostervező Intézet) megbízásából, a budapesti Külső-Józsefvárosban, ahol azt kellett megvizsgálunk, hogy az ott lakók milyen típusú lakások iránt érdeklődnek, milyen körülmények között lagnának szívesen. A kutatások eredményének ismeretében azt javasoltuk a döntéshozóknak, hogy ne bontsák le, inkább rehabilitálják a meglévő lakóházakat. Ezt a témát tovább folytatva eljutottam a lakótelepek vizsgálatához, és akkor szerveztük meg négy város (Budapest, Pécs, Debrecen, Szeged) lakótelepeinek kutatását. Ezeket a vizsgálatokat már Konrád Györggyel végeztem, klasszikus szociológiai módszereket (véletlen mintákat, kérdőíveket, személyes interjúkat) alkalmaztunk.

Ekkor már módunkban állt számítógépeket használni és emlékszem, amikor 1967-ben az első keresztábrákat megkaptuk, Konrád Györggyel megdöbbenve láttuk, hogy a lakótelepeken élők foglalkozása és iskolai végzettsége nagymértékben eltér az adott városban élő teljes népességétől, de nem lefelé – ahogy gondoltuk – hanem felfelé, vagyis a lakótelepeken nagyobb arányban éltek magas iskolai végzettségűek és magasan kvalifikált foglalkozásúak, mint fizikai munkások. Ez meglepő eredménynek számított, gyanakodtunk is, hogy valami hibát követtünk el. Újraszámoltuk az adatokat, de végül igaznak bizonyultak az eredmények. Ezen a nyomon elindulva kicsit tágabb összefüggésben, már Konrád György nélkül, a városokról írtam is egy könyvet, mely csak emigrációm után, 1983-ban jelenhetett meg, sajnos csak angolul. Egyébként e könyv leágazásaként született meg a kandidátusi disszertációm. A könyvben leírtak bizonyos része cikkek és előadások formájában, már az 1970-es években is ismert volt, ezért érthetetlen, hogy Magyarországon miért nem adták ki. Valószínűleg azért, mert ahogy a rendszer 1968 után egyre konzervatívabbá vált, úgy lettünk Konrád Györggyel egyre radikálisabb rendszerkritikusok, és nyilván ez befolyásolta a könyv megjelentetésével kapcsolatos cenzori véleményt.

Szintén ebben az időben született Konrád Györggyel írt közös könyvünk „Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz” címmel, ami aztán végképp lehetetlenné tette a rendszerrel való párbeszédet, és 1975-ben emigráltam Magyarországról, így az országban végrehajtható szociológiai jellegű empirikus kutatásaim egy ideig szüneteltek. Valamennyire érthető volt a rendszer reakciója, hiszen legitimitásának alapját támadtuk és azt állítottuk, hogy itt nincs munkáshatalom, hanem egy nyilvánvalóan antidemokratikus, bürokratikus struktúráról van szó.

Később újra és újra visszatértem az értelmiség témájához. Már az 1960-as évektől látszott, hogy a többi volt szocialista országhoz képest az értelmiségnek Magyarországon nagyobb esélye van arra, hogy a hatalom közelébe kerüljön és együttműködjön a rendszerrel. Az értelmiség nagy része maga is vonzódott az állami tervezéshez, beavatkozáshoz, szerette „megmondani” a társadalomnak, hogy mi a helyes út. Ezt a nézetet úgy fordítottuk le akkoriban, hogy nem lenne semmi baj a szocializmussal, ha mi lennénk hatalmon. Ez persze nem következett be, a pártbürokrácia nem engedett, inkább az ún. második gazdaságból kinőtt kispolgársággal próbált kiegyezni, melynek köszönhetően – kicsit sarkosan fogalmazva – az értelmiség egy része sértődötten visszavonult, és inkább markánsan piacpártivá, ellenzékivé vált, és azután a rendszerváltozásban alaposan kivette a részét. Az 1990-es országgyűlés és az első kormány tele volt tudós emberekkel, értelmiségiekkel. Azután ez is megváltozott, de ez már egy másik történet.

Az 1960-as és az 1970-es évek kutatási eredményei milyen általános érvényű következtetésekhez, megállapításokhoz vezettek?

Tulajdonképpen a lakótelepi vizsgálatok, a lakástámogatásokkal kapcsolatos felvételek, a városkutatás témája vezettek egyfelől bizonyos gyakorlati kérdések felvetéséhez, másfelől elméleti jellegű megközelítésekhez. A lakásvizsgálatok során Konrád Györggyel rájöttünk arra, hogy amíg a lakáselosztás kizárólag az állami lakásépítkezések keretében történik, addig elkerülhetetlen, hogy a legjobb állami lakásokat ne a legmagasabb státusú, legjobb érdekérvényesítő képességű rétegek kapják. (Természetesen átlagos tendenciáról beszélünk, hiszen nincs arról szó, hogy a szegényebb társadalmi rétegek közül kisebb-nagyobb arányban egyesek ne jutottak volna

állami lakásokhoz.) Tulajdonképpen az 1970-es, 1980-as évek lakáspolitikájában valamennyire érvényesült az általunk javasolt megoldás. Ha azt akarjuk – javasoltuk –, hogy az állami lakásokhoz a szerényebb jövedelműek is hozzájussanak, akkor létre kell hozni egy lakáspiacot a magasabb jövedelműek számára, amelyik magához vonzza a magasabb jövedelmű rétegeket, és így lehetőségük van saját erőből magasabb színvonalú lakásokhoz jutni, miáltal az alacsonyabb jövedelmű rétegek számára megnyílik az állami lakásokhoz történő hozzáférés lehetősége.

A kutatások elméleti hozadéka pedig az volt, hogy tanulmányozva az államszocializmus politikai gazdaságtanát, rájöttem, hogy az államszocialista gazdaság olyan redisztributív gazdaság, ahol az összes elosztható forrás egy kézben, az állam(párt) kezében összpontosul. Az ilyen redisztributív gazdaságban a társadalmi egyenlőtlenségeket maga a redisztribúció hozza létre, és a piac pedig korrigálja. A hátrányos helyzetű rétegek, ha boldogulni akarnak, a piacra kényszerülnek. Ez mintegy tükörképe a kapitalista piacgazdaságnak, ott a piac hozza létre az egyenlőtlenségeket és az állam jóléti redisztribúciója korrigálja, illetve enyhíti ezeket a társadalmi különbségeket. Azt gondolom, hogy e gondolat kifejtése volt munkásságom egyik nagy eredménye, amit egyébként a nyugati olvasók kissé nehezen értettek meg, de idővel a redisztributív gazdaságnak ez az elmélete bekerült a társadalomtudományi gondolkodás vérkeringésébe.

Ezek az elméleti megközelítések milyen további kutatási eredményekre vezettek, gondolok itt a „Harmadik út?”, illetve a „Kapitalizmus, kapitalisták nélkül” c. könyveiben írtakra.

A „Harmadik út?” című könyvemnek egyik alaptézise ez volt, hogy a szocializmust

úgy kell tekinteni, mint egy félbeszakított polgárosodást, és azok lépnek elsősorban a polgárosodás útjára, akiknek a felmenői már korábban is ebbe a társadalmi rétegbe tartoztak. Továbbá arra gondoltam – nem kismértékben egy KSH-felvétel, az 1982. évi jövedelem-felvétel eredményei alapján –, Magyarországon olyan fejlődés van kialakulóban, hogy az ún. második gazdaságból kinövő családi alapú kisgazdaságokból fog kinőni egy nagyobb tőkés piacgazdaság, mint ahogyan ez napjainkban Kínában is valamennyire látható. Az 1980-as években valóban megindult egy ilyen folyamat, de az 1980-as évek végén megszakadt, mert a rendszerváltozás után ezek a kisgazdaságok nem bírták a versenyt, és a magyar kapitalizmus – hasonlóan a volt szocialista országok többségéhez – kialakulása új irányt vett. A kialakuló magyar nagytőkés réteg jelentős többsége az állami kapcsolatrendszer felhasználásával, az állam és a felfejlődő magángazdaság szimbiózisából született. Bár a nagyburzsoázia kialakulásában nyilvánvaló a multinacionális nagyvállalatoknak és a korábban emigrált, de az 1990-es évek elején nyugatról visszazivárgott tőkével bíró hazánkfiaiainak is a szerepe, azonban döntően a rendszerváltozás során helyzetbe került kádári – főleg technokrata a korábbi középosztály egyes leszármazottaival kiegészült – nomenklatúrának volt ebben meghatározó jelentősége.

Beszélgünk társadalmunknak egy másik szélén levő rétegről, a cigányságról! Úgy tudom, hogy ebben a témában is végzett alapos kutatásokat.

A cigánykérdés régóta foglalkoztatott. Ennek története az 1970-es évek elejére nyúlik vissza, mikor *Manchin Róbert* barátommal együtt kaptunk egy megbízást, hogy végezzünk szociológiai kutatást a vidéki Magyarországról. Körbejártuk az egész országot, körül-

belül száz települést vizsgáltunk meg. Akkoriban feltűnt nekem, hogy a demográfusok és a településtervezők egy része bizonyos információkból hibás következtetést von le. Azt találták ugyanis, hogy az ezer főnél kevesebb lakost számláló falvak népessége csökken, melyből arra következtettek, hogy a 2000-es évekre ezeknek a településeknek nagy része meg fog szűnni. Ennek hatására építési tilalmat rendeltek el, és az oktatási, egészségügyi alapellátást, valamint a fejlesztéseket a vonzáskörzeti településekre koncentrálták azzal a céllal, hogy a kisfalvak lakossága majd oda költözzön. 1971-ben, amikor végigjártuk ezeket a falvakat, észrevettük, hogy mindez nem ilyen egyszerű, mert ugyan a vándorlási egyenleg negatív volt, de volt bevándorlás is. Ezek a bevándorlók a legszegényebb, legelsettebb társadalmi rétegből kerültek ki, akik között jelentős létszámot képviselt a cigányság. Igazi csapdahelyzet volt, mert nem volt más lehetőségük, nem tudtak hová menni és elkezdődött egy gettósodási folyamat. Mondanom sem kell, hogy amikor ezeket az eredményeket leírtuk és előadtuk, nagy sikereket nem arattunk az akkori hivatalos szervek előtt.

Ezek után még egyszer nekifogott a kérdés vizsgálatának, itt a Csenyéte községgel kapcsolatos kutatására gondolok!

A kutatás során azt próbáltam megérteni, hogy a cigányság miképpen tud élni paraszti közeg nélkül, amikor nincs paraszti munkaadó, nincs kereskedelmi kapcsolat, és egyáltalán, megszűnik az egymás közötti kommunikáció. Hiszen a régi időkben a cigányság és a paraszti társadalom bizonyos közösségben élt egymással, hatással voltak egymás életére. A Borsod megyei Csenyéte községgel kapcsolatos kutatás etnográfiai megfigyelésnek indult, de azután több szálon futott tovább. Az egyik irány egy történeti demográfiai adatgyűjtés volt.

Kissé a véletlennek köszönhetően a kassai levéltárban akadtam rá Csenyéte község 1857. évi népszámlálási kérdőíveire, és ezen a nyomon elindulva el tudtam készíteni körülbelül egy évi munkával a falu 1857. és 2000. év közötti demográfiai történetét, különös tekintettel a helyi cigányság sorsának alakulására. Tudtommal ez az egyetlen olyan anyag, amely a cigány és nem cigány népesség adatait hasonlítja össze 1857-től lényegében napjainkig, a termékenység, a várható élettartam és a gyermekhalandóság ismérvei alapján.

Sok érdekességre bukkantam. Az anyakönyvek többségében például utalás volt a cigány származásra, a katolikusok által vezetett anyakönyveknél a „cigány”, a reformátusok által összeállított anyakönyveknél az „újmagyar” kifejezés volt beírva. Utánanézve láttam, hogy a cigányokra értendő újmagyar kifejezés Mária Terézia korából származik első jeleként annak, hogy felülről próbálták az emancipáció kérdését úgy megoldani, hogy a cigány megnevezést száműzik a szótárból. E munka mellett kérdőíves felmérést szerveztünk a „Cigányok és szegények Magyarországon, Romániában és Bulgáriában” címmel.

Ezekben a felvételekben milyen módszerrel határozták meg, hogy ki a cigány?

Mint tudjuk, a népszámlálásoknál a nemzetiségekre vonatkozóan az önbevallás módszerét alkalmazzák, mely módszer eredményességét sokan vitatják. Egyrészt, mert sokan nem vallják be, hogy cigányok, másrészt a közvélemény szerint több cigánynak kell lennie, mint amit ezen adatok mutatnak. *Kemény István* és kutatócsoportja úgy gondolta egy ilyen jellegű felmérésnél a környezetet is meg kell kérdezni (például az iskolaigazgatót, a tanítót, a lakóközösséget), kit tartanak cigánynak és nekik is az volt a véleményük, hogy így megbízhatóbb adatokhoz lehet jutni. Sokat

töprengve ezen a kérdésen *Ladányi Jánossal* arra jutottunk, nincs igazán objektív kritériuma annak, hogy ki cigány és ki nem. Többféle identitás létezik, előfordul, hogy a változó társadalmi helyzetben hol cigánynak, hol magyarnak vallja magát az illető, illetve a környezet véleménye is lehet e tekintetben változó. Önmagát beteljesítő prófécia lehet, ha azt gondoljuk, a cigányok szegények, ezért a szegényeket cigánynak tekintjük, és a nem szegények esetében pedig nem jut eszünkbe, hogy cigányok is lehetnek. Ha én például orvos vagyok (a bőröm egy kicsit barnább az átlagosnál, mert az anyám kun származású volt), és a feleségem fehér bőrű és tanár, akkor a környezetem nem biztos, hogy azt feltételezi rólam, hogy cigány származású vagyok. Úgyhogy nem egyszerű jó és a valóságnak megfelelő adatokhoz jutni ebben a kérdésben. Az említett felvételsorozatnál mindkét módszert alkalmaztuk, nagyon részletes és utóellenőrzésekkel tele tűzdelt kérdőíveket használtunk, sokat foglalkoztunk a kérdezőbiztosok felkészítésével és így próbáltuk ezt a kérdést tisztázni. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy míg Bulgáriában 90 százalék volt azoknak az aránya, akik magukat cigánynak vallották és a környezetük is annak tartotta őket, addig Magyarországon ez az arány csak egyharmad körüli volt. Ezzel a vizsgálattal le is zárult az a korszak, amikor a magyar társadalomnak ezzel a nehéz kérdéssel foglalkoztam.

Sajnos ez ma is időszerű a kérdés. Mi a véleménye a mai, nagyon is konfliktusos helyzetről?

Katasztrófálisnak gondolom, ami ma Magyarországon történik. Nem akarom prófétának láttatni magam, de Ladányi Jánossal mi már az 1990-es évek elején láttuk, hogy ez az elindult gettósodási folyamat semmi jóra nem fog vezetni. Ebben nyilván nagy a felelőssége

a politikai, a kulturális és a gazdasági elitnek, de sajnós a magyar társadalom józan reagálóképessége is hagy maga után kívánnivalót. Be kell látni, hogy nehéz és csak hosszú távon is hatékony eszközök alkalmazásával lehetne ezt a helyzetet kezelni, de megmondom őszintén, hogy a jelen problémáinak megszüntetésére sok konkrét megoldást nem tudnék ajánlani.

Őn, aki tagja volt annak a meghatározó generációnak, mely a szociológia tudományát elfogadottá tették Magyarországon, hogyan látja ma ennek helyzetét, jövőjét?

Úgy tűnik, hogy ez a diszciplína – sok más hasonló tudományhoz, például az antropológiához hasonlóan – válságban van, mert az elméleti és a módszertani kérdések összerosódnak. Azok a kérdések, melyekkel a szociológia korábban általánosságban foglalkozott, rész tudományokká váltak. Manapság külön tudomány foglalkozik az etnikumokkal, a nőkkel, a fiatalokkal, az öregekkel, de akkor mi marad a szociológiának? Tudományunkban eluralkodik a módszertani kérdések tisztázásának a vizsgálata, a társadalmi hálózatelméleteknek, a modellek módszertanának van nagy irodalma. Sokszor úgy látszik, hogy nincs probléma, csak módszer van. Ezen felül a volt szocialista országokban, így Magyarországon is, ennek a tudománynak volt egy társadalomkritikai, rendszerkritikai éle, mely a demokratikus társadalmi körülmények között elhalványult. Húsz-harminc évvel ezelőtt – Nyugaton is így volt – a szociológus hallgatók a legjobban felkészült diákok közé tartoztak, ma már közel sem így van, az egyetemekre törekvők legjobbjai inkább a piac által jobban preferált tanulmányok, például a közgazdaságtan iránt érdeklődnek. Erősen változó ennek a tudománynak a helyzete, de azt gondolom, egyik fő jellegzetessége még sokáig megmarad, mégpedig

a kritikai gondolkodást, a bennünket körülvevő társadalmi-gazdasági-politikai környezet valóságtartalmának és az örök igazságoknak vélt kijelentések iránti kételkedést segítő természet.

Végül, mondjon néhány szót a jelenlegi kutatásairól, kutatási terveiről!

Már csak életkoromnál fogva is mondhatom, hogy hosszabb távú terveim nincsenek, még néhány könyvet talán megírok, és amíg egészségem engedi, pedagógiai munkásságomat folytatom, egyetemen szemináriumot vezetek, oktatok. Jelenleg *Kolosi Tamással* dolgozunk egy könyvön, mely a leggazdagabb magyarok életútját, karrierjét mutatná be. Nagyon érdekel a különböző kapitalizmusok vizsgálata, különösen az, hogy a volt szocialis-

ta országok kapitalizmusa, vagyis az orosz, a kínai és a közép-kelet európai országokban kialakult rendszerek mennyire térnek el egymástól. Van még egy harmadik kutatási tervem, amivel jelenleg nem tudok mit kezdeni, nevezetesen azzal az 1993-ban, hat országban végzett mintegy hetvenezer embert érintő, egy-egy ember teljes életútját felölelő szociológiai vizsgálati anyaggal, mely a birtokomban van, csak hogy ennek az anyagnak a további vizsgálatához jelenleg nincsenek meg az anyagi és egyéb feltételek.

Köszönöm a beszélgetést, jó egészséget kívánok.

Dr. Lakatos Miklós,

a *Statistikai Szemle* főszerkesztője

E-mail: miklos.lakatos@ksh.hu

Konferencia a magyarországi népszámlálásokról

„A népszámlálási adatok minőségbiztosítása, használhatósága a nemzetközi és hazai tapasztalatok tükrében” címmel 2009 júniusában műhelykonferenciát rendezett az MST Társadalomstatistikai szakosztálya, az MSZT Gazdaság-szociológiai szakosztálya, valamint az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének Adatbankja. A nagy érdeklődéssel kísért konferenciának a Budapesti Corvinus Egyetem adott helyet. A rendezvényen részt vevő kutatók, egyetemi oktatók, minisztériumi szakemberek, statisztikusok és egyetemi hallgatók a népszámlálási adatok iránti felhasználói igényekről, valamint a minőségbiztosításról kaphattak képet, és fejthették ki véleményüket, fogalmazhatták meg kérdéseiket és javaslataikat.

Az elhangzott előadásokat élénk és tartalmas vita követte, amely arra enged követke-

teni, hogy szükség van az ilyen informális fórumokra, ahol kötetlen formában kerülhet sor a véleménycserére.

Az első napirendi ponthoz, a minőségbiztosítás témaköréhez *Harcza István* fogalmazott meg bevezető gondolatokat. Előljáróban elmondta, hogy az ilyen jellegű szakmai vitának már hagyománya van, hiszen az 1990., illetve a 2001. évi népszámlálás előkészítéséről hasonló műhelykonferenciákat szerveztek.

A minőségbiztosítás – mely az utóbbi években a nemzetközi gyakorlatban is előtérbe került – állt a konferencia középpontjában. Ennek a területnek a KSH is nagy jelentőséget tulajdonít, amit az is bizonyít, hogy a 2009 és 2012 közötti középtávú stratégiában a minőségbiztosítás mint cél az első helyen szerepel.